

Pregledni članak

Primljeno u uredništvo: 15. prosinca 2008.

Prihvaćeno za tisak: 5. veljače 2009.

UDK: 355.02:338.2>(497.115)

---

## Ekonomija sigurnosti, slučaj za analizu: Kosovo poslije rata

---

BEJTUSH GASHI,\* AGRON JUSUFI\*\*

### *Sažetak*

U radu se govori o međusobnom odnosu i ovisnosti ekonomije i sigurnosti, promjenama u tim odnosima nakon Hladnog rata, odnosno u uvjetima globalizacije. Dalje, preko opisivanja konkretnog slučaja, odnosno rata na Kosovu, autori opisuju široki utjecaj sigurnosti ne samo unutar zone konflikta i u regiji, nego i šire.

Uzajamna povezanost ekonomije i sigurnosti u uvjetima ekonomske i institucionalne tranzicije, prvo analizirana je na teorijskoj osnovi, te zatim, služeći se iskustvima na Kosovu poslije rata, opisana i konkretnim primjerima i brojkama.

Na kraju, istaknuta je potreba demokratske (građanske i parlamentarne) kontrole preko javne riječi i proračuna.

*Ključne riječi:* sigurnost, ekonomija, sustav sigurnosti, globalizacija, konflikti, prevencija konflikata, nacionalna sigurnost, kritična infrastruktura, demokratska kontrola nad sektorom sigurnosti.

---

\*

Dr. sc Bejtush Gashi, direktor Instituta za studije sigurnosti i integracija "Katana", profesor na Sveučilištu u Prištini.

\*\*

Agron Jusufi, znanstveni novak pri Institutu za studije sigurnosti i integracija "Katana", Priština.

## Uvod

U cjelokupnom okviru ljudskih djelatnosti (uključujući ekonomsku djelatnost), sigurnost zauzima središnji položaj, kao djelatnost posvećena zaštiti i unapređenju ljudskog postojanja. Da bi bila uspješna kao ljudska djelatnost, sigurnost mora biti dobro osmišljena i marljiva, na nivou cijelog društva, kako bi zajamčila ne samo osobnu i nacionalnu sigurnost, već i regionalnu i globalnu sigurnost također.

Suvremeni koncept sigurnosti je evoluirao u "sustav sigurnosti", kojeg svaka država organizira kao sustav nacionalne sigurnosti. Novi geo-politički i geo-ekonomski razvoji preoblikovali su pojam sigurnosti, uključujući i segment javne sigurnosti.<sup>1</sup> S tim u svezi, pri kraju XX. i početkom ovog stoljeća, kada monopol za uporabu sile<sup>2</sup> više nije rezerviran samo za državu, pojam sigurnosti se korjenito promijenio, predstavljajući napore da se u pojam uključuje svi faktori koji imaju mogućnost upotrebe sile ili vršenja nasilja. S time se proširio i pojam žrtve, i sada uključuje ne samo državu i/ili fizičku sigurnost pojedinca, već i okoliš u kojem se događa nasilje (od obitelji do arene vojnih operacija), te sam pojam sigurnosti uključuje i slobodu kretanja, slobodu od bolesti, odsustvo gladi, represije, itd.<sup>3</sup>

Općenito govoreći, od rođenja vestfalijanskog koncepta države do kraha Hladnog rata, sigurnost je bila blisko isprepletena sa državom, koja ima monopol na izravnu uporabu sile ili punomoć za upotrebu sile. Također, sigurnost je bila blisko povezana s vojnom silom odnosno vanjskim prijetnjama prema toj sili. Prema tome, nacionalna sigurnost je bila glavna kategorija od koje i prema kojoj su se izvlačili ostali tipovi i definicije sigurnosti, dok su se makroekonomski efekti raznih politika sigurnosti lakše mjerili, jer su uključivali samo vojni i policijski sektor. Sigurnost je interes, cilj i vrijednost; ali i stanje, želja i svjesno djelovanje pojedinca, društva i države, ili međunarodne zajednice.<sup>4</sup>

Ovaj članak ispituje međusobni odnos sigurnosti i ekonomije općenito, uključujući globalizaciju. Međutim, članak ne ispituje "domino-efekte" globalizacije, koji mogu nastati u raznim dijelovima svijeta, kao što je na primjer "Credit Crunch" (grč kreditora) s obzirom da takvi događaji imaju veoma malo ili nimalo utjecaja na globalnu sigurnost.

1

*Personal security in Kosovo, a necessity for a comprehensive overview*, A group of authors, Institute for Studies of Security and Integrations "Katana", August 2007, Prishtina, str. 3.

2

Weber, Max: *Politics as a vocation*, a lecture held at the University of Munich, January 1919, [http://www.ne.jp/asahi/moriyuki/abukuma/weber/lecture/politics\\_vocation.html](http://www.ne.jp/asahi/moriyuki/abukuma/weber/lecture/politics_vocation.html)

3

Sachs, Stephen E: *The Changing Definition of Security*, *International Relations*, Merton College, Oxford (2003), [http://www.stevesachs.com/papers/paper\\_security.html](http://www.stevesachs.com/papers/paper_security.html)

4

Tatalović, Siniša: *Nacionalna i međunarodna sigurnost*, Politička kultura, Zagreb, 2006, str. 11.

## *Glavni pojmovi u konceptu sigurnosti*

Razni su autori opisali koncept sigurnosti na razne načine. Moderna definicija sigurnosti, osobito poslije svršetka Hladnog Rata, određuje sigurnost u puno širem smislu nego što je nacionalna sigurnost i drži je samostalnu od nje. To širenje se dogodilo u dva smjera (osi):

Vertikalno: globalizacija, što znači da je sigurnost određenog predjela (država ili regija), ovisna ne samo o unutarnjim faktorima, već i od raznim faktorima i uvjetima u drugim čak udaljenim predjelima svijeta.

Individualizacija, što znači da osoba zauzima mjesto države kao središnjica svih napora za poboljšanje sigurnosti.

Horizontalno: pojam sigurnosti se "prelio" preko vojnog plana i postao politički, socioekonomski, čak i ekološki pojam i tema.<sup>5</sup>

Isprepletanje svih ovih kategorija i slojeva je donijelo nove faktore s velikim utjecajem na sigurnost: javno društvo i mediji, međunarodne organizacije (vladine i ne-vladine), velike međunarodne korporacije, itd. Kao posljedica, uzajamno djelovanje sigurnosti i ekonomije postali su puno zamršeniji i maglovitiji. Sigurnost (ili njen nedostatak) ima jako velik utjecaj na ekonomski razvoj ili zaostajanje te u nastajanju duboko podijeljenih socijalnih slojeva. Da bi zatvorili "začarani krug", ove podjele mogu prouzročiti sukobe te pogoršati stanje (ne)sigurnosti.<sup>5</sup> Ispitujući rat na Kosovu "kroz brojeve", može se uvidjeti kako je jak i širok međusobni utjecaj sigurnosti i ekonomije.

U zaključku: sigurnost u objektivnom smislu, predstavlja mjeru za odsutnost prijetnji prema već dostignutim vrijednostima; dok u subjektivnom smislu, ona predstavlja mjeru za odsutnost straha da će takve vrijednosti biti napadnute.<sup>6</sup> Te vrijednosti mogu biti ekonomske, političke, financijske, ili čak kulturne, umjetničke, demokratske itd. U širem smislu: sigurnost je stanje, čije poimanje ovisi od nekoliko vrijednosti: a) prijetnje prema zaštićenim objektima, koji se smatraju vrijednostima; b) zamijećene prijetnje i osjećaja nesigurnosti; te c) sposobnosti objekta da se zaštiti, te njegovo poimanje i ocjena tih faktora.

## *Kritična infrastruktura i nacionalna sigurnost*

Kao sinonim sigurnosti na državnom nivou, "nacionalna sigurnost" je državni plan za koordiniranu upotrebu svih instrumenata državne moći – vojne i ne-vojne – u promicanju nacionalnih interesa.<sup>7</sup>

<sup>5</sup> Stewart, Francis: *Development and Security*, Queen Elisabeth House, University of Oxford, 2004.

<sup>6</sup> Wolfers, Arnold: *National Security as an ambiguous symbol, discord and collaboration*, John Hopkins University Press, Baltimore, 1962, str. 5., [http://instituty.fsv.cuni.cz/čplech/Wolfers\\_BS.pdf](http://instituty.fsv.cuni.cz/čplech/Wolfers_BS.pdf)

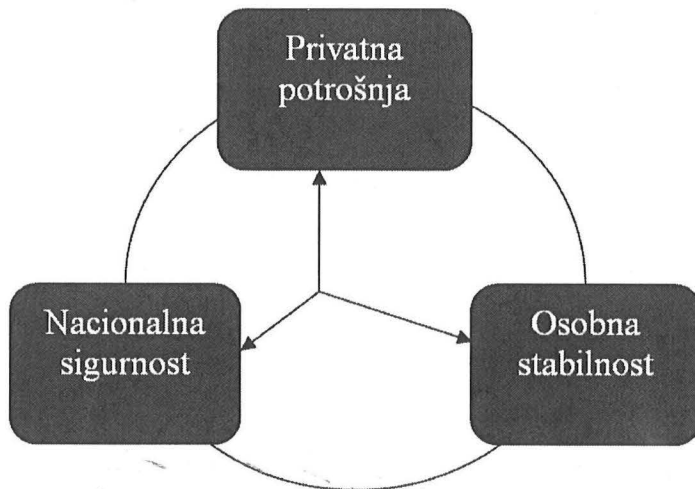
<sup>7</sup> *International Military and Defense Encyclopedia*, TN Dupuy, str. 2577-2578.

Prema tome, svaka država teži odrediti nacionalne interese, te ih potom želi zaštititi putem svojih politika nacionalne sigurnosti. Da bi to postigla, država mora odrediti svoju "kritičnu infrastrukturu", koja uključuje određena dobra i imovinu na cijelom njenom teritoriju (pokretnu ili nepokretnu), koji su osnova za djelovanje ekonomije i društva u cjelini.<sup>8</sup>

Određena nacija je sigurna dok nije u opasnosti da žrtvuje svoje osnovne vrijednosti, u želji da odvrati rat, te dok je sposobna da, ako je izazvana, sačuva te vrijednosti, putem pobjede u takvom ratu. Veoma često, sistemima i mrežama koje čine kritičnu infrastrukturu nije posvećena potrebna pažnja. Onesposobljavanje ili uništenje takvih sistema, te imovine i dobara, imalo bi iscrpljujući utjecaj na sigurnost, nacionalnu ekonomiju, nacionalnu javnu sigurnost i zdravlje<sup>9</sup>, te njihove razne kombinacije.

U suvremenom svijetu, prijetnje prema sigurnosti jesu realne, ali one su puno više "difuzne" – "varljive i nevidljive"<sup>10</sup> i ne dozvoljavaju svrsishodnu namjenu izvora nacionalne sigurnosti ili regionalnih saveza u tom smislu. Stoga, podređivanje ekonomije prema "brigama sigurnosti" nije podesno. Umjesto toga, strategije nacionalne sigurnosti moraju balansirati između ekonomskih i interesa sigurnosti i podržati stavove koji dozvoljavaju

Slika 1. Ravan "Potrošnja-Stabilnost-Sigurnost"



8

Lippman, Walter: *U.S. Foreign Policy: Shield of the Republic*, Little Brown and Company, 1943, str. 53.

9

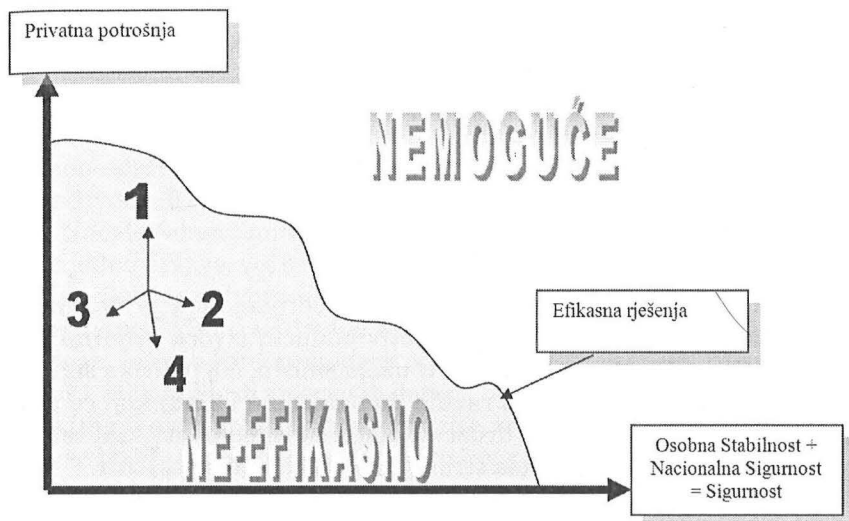
Usa Patriot Act, <http://epic.org/privacy/terrorism/hr3162.html>

10

Çeku Agim: *Contemporary challenges to security*, A lecture at ISSI "Katana", 14/02/2008.



Slika 2. Ravan "Potrošnja-Sigurnost"



međunarodnu suradnju i razvoj. Takve strategije moraju odrediti procese koji omogućuju upotrebu nacionalnih izvora za postizanje, odnosno, zaštitu nacionalnih interesa.

Svršetkom Hladnog rata krajem XX. stoljeća, počeli su pokušaji da se sigurnost i ekonomija dovedu u istu ravninu (slika 1). Iako se veza između sigurnosti i ekonomije često naziva "očitom", ona je zamršena i često veoma krhka.<sup>11</sup>

Ako se ova dva faktora (to jest nacionalna sigurnost i osobna stabilnost) spoje u jedan faktor (to jest sigurnost), može se stvoriti dvo-dimenzionalna ravan, slična krivulji linije produktivnosti, iz osnovne teorije ekonomije (slika 2).

U ekonomijama u tranziciji, koje karakterizira niska efikasnost, političke mjere mogu poboljšati sigurnost (pravac 2 na slici), potrošnju (pravac 3 na slici); ili u najgorem slučaju, mogu imati negativan utjecaj na oba (pravac 4 na slici).

Povijest je dokazala da podčinjavanje ekonomije prema "politikama nacionalne sigurnosti" (stanje na desnoj strani na slici 2) kroz dulje vremensko razdoblje, jest smrtonosno ne samo za ekonomiju, već i za nacionalnu sigurnost. To je bio i jedan od uzroka pada "komunističkog bloka". S druge strane, bijeg o takvog stava i "liberalizacija" ekonomskih politika je jedan od osnovnih čimbenika velikog ekonomskog rasta Kine i dalekoistočnih "tigrova".

<sup>11</sup> Speehler, Martin C: Economy and security, Comments and draft-proposal, Indiana University, Indianapolis, an extract from the Economic Colloquium of NATO, Brussels, 3-5 November 1999: *Economic developments and reforms in cooperation partner countries: the link between economics, security and stability*, Economics Directorate, NATO, Brussels, str. 264, <http://www.nato.int/docu/colloq/colloq99.htm>

Stoga, na kraju XX. stoljeća i početkom ovog stoljeća, svjedoci smo velikih promjena u strategijama i politikama nacionalne sigurnosti. Globalizirana ekonomija i isprepletena tržišta su čimbenik stabilnosti. To se dokazalo i u slučaju zadnje financijske krize koja se rasplamsala zadnjih mjeseci. Ona nije prouzročila nikakve vojne ili sigurnosne napetosti. Sasvim suprotno, kriza je "ujedinila" sve velike igrače kako bi zajednički riješili nastalo stanje.

### *Politike sigurnosti*

Politika sigurnosti u njenom širem smislu, određuje se kao aktivnost osmišljena radi ostvarenja sigurnosti protiv budućih izvora prijetnji prema prirodi, društvu te među društvima. U užem smislu, cilj politika sigurnosti je stvaranje cjelokupnog okvira raznih mehanizama i alata koji će pružati unutarnju i vanjsku sigurnost društvu, a koji su ishod političkih, tehničko/organizacijskih te drugih načela strategije za nacionalnu zaštitu.

Politike nacionalne sigurnosti teže integraciji ekonomskih, diplomatskih i vojnih politika u suočavanju s prijetnjama nacionalnim interesima. Poslije Hladnog rata, kada su prijetnje postale mnogo nejasnije, skrivenije i "udaljene" ustrajnost na temama sigurnosti, donijelo je na površinu mnoge mane takvih pristupa. Prema tome, osobito nakon zadnje globalne financijske krize, logika i povezanost takvih formulacija politika sigurnosti postaje sve manje uvjerljiva.

Studije su pokazale da vladine politike koje promiču "ne-vojnu" sigurnost imaju pozitivan utjecaj na opći razvoj, dok će politike "nesigurnosti" (vojni sukobi) nedvojbeno prouzročiti pustoš i ekonomsku stagnaciju. S pojašnjenjem ove povezanosti između ekonomije i sigurnosti, izazovi obuzdavanje i kontrole kriza i sukoba su postali teži. Važnost i dominacija "klasičnih" pristupa prema sigurnosti (npr. zastrašivanje, ravnoteža snaga, kolektivna sigurnost i dr.) zamjenjuju se novim konceptima zajedničke, cjelokupne i udružene sigurnosti. Globalne i regionalne institucije eksperimentiraju s novim tehnikama kontrole sukoba (npr. preventivna diplomacija, mirovne misije, vojne intervencije iz humanitarnih razloga i dr.), često s promjenjivim rezultatima.<sup>12</sup>

Ideja međunarodnih inicijativa, kao u primjeru Pakta stabilnosti, jest stvaranje ekonomske ovisnosti unutar regija. Ovo načelo tvrdi da će ekonomska sloboda, napredak te ukorijenjena demokracija, donijeti normalne odnose regiji i dozvoliti regionalnu integraciju. Cijela teorija temelji se na činjenici da, ako su ekonomije određenih država u regiji povezane i međusobno ovisne, dotične vlade i građani neće pribjeći sili kao instrumentu za rješenje nesuglasica jer bi to izazvalo velike ekonomske gubitke građanima i

<sup>12</sup>

S. Rajaratnam School of International Studies, <http://www.ntu.edu.sg/rsis/teaching/MSc.asp#>

ekonomiji.<sup>13</sup> Osim milijardi eura koje su investirane u ekonomsku i institucionalnu infrastrukturu, ove inicijative pridaju veliku važnost problemima sigurnosti, protežući njihovo polje interesa preko nacionalne sigurnosti država: zajednička regionalna borba protiv korupcije i organiziranog kriminala, suradnja radi granične sigurnosti, reforma sektora sigurnosti itd.

Suvremene političke ekonomije, u uvjetima globalizacije, apstrahiraju važnost klasičnih načela o održavanju kritične infrastrukture radi ekonomske samo-održivosti radi očuvanja radnih mjesta i dr. Takve politike omogućuju otvorenu konkurenciju ne samo na regionalnom već i na globalnom nivou. Načelo Adam Smitha o "nevidljivoj ruci" više nije važeće samo za ekonomiju jedne države, već sada uključuje ekonomiju na globalnoj razini. Unatoč financijskom kolapsu u zadnjih nekoliko mjeseci, državna intervencija prema financijskim tržištima je samo privremena, dok ne stanu ponovo na svoje noge. Iako je Kina pošteđena od ove krize, zbog svojih financijskih rezervi od 1.800 milijardi američkih dolara, tema diskusije je da li kineska ekonomija ima ikakve dobiti od toga. Štoviše, traži se (čak i unutar Kine) da se taj novac stavi u opticaj, bilo unutar države, ili izvan.<sup>14</sup>

Prema tome, nacionalna sigurnost, kao osnova državnog suvereniteta, sve se više prenosi u ruke međunarodnih institucija, čime se još više povećava međusobna ovisnost ekonomije i sigurnosti.

### *"Trijada" sigurnosti*

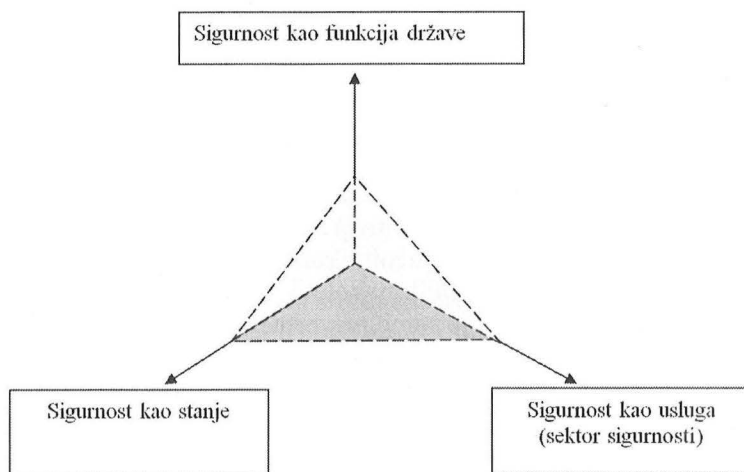
Djelovanje radi postizanja sigurnosti predstavlja dvostruki ljudski odnos: s drugim osobama te s prirodom. Već je spomenuto da gotovo svaka ljudska aktivnost ima implikacije u sigurnosti i obratno, sigurnost ima implikacije na gotovo sve aspekte ljudskog života. Bez predrasuda glede važnosti ostalih faktora, u nižem tekstu se sigurnost razmatra kao funkcija triju veličina: a) sigurnost kao funkcija države; b) sigurnost kao usluga; i c) sigurnost kao stanje.

13

Stanchev, Krassen: Insight into Balkan Economic Interdependencies, Executive Director, Institute for Market Economies, Sofia. An extract from the Economic Colloquium of NATO, Bucarest, 2-4 May 2001: *Economic developments and reforms in cooperation partner countries: the link between economics, security and stability*, Economics Directorate, NATO, Brussel, str 73, <http://www.nato.int/docu/colloq/2001/colloq01.htm>

14

Delury John, Will America's pain be China's gain?, "Project Syndicate" novinska mreža ("Koha Ditore" 27/10/2008, također: [http://www.koreatimes.co.kr/www/news/opinion/2008/10/160\\_33285.html](http://www.koreatimes.co.kr/www/news/opinion/2008/10/160_33285.html))

Slika 3. *Trijada sigurnosti**Sigurnost kao funkcija države*

Kosovo je zanimljiv slučaj za ispitivanje međusobnog odnosa sigurnosti i ekonomije. Rat na Kosovu, kao pojava blisko povezana s sigurnošću i upotrebom sile, uzrokovala je i velike ekonomske smetnje. Posljedice nisu bile ograničene samo na Kosovo, već su bile proširene kroz cijelu regiju Jugoistočne Europe. Mnoge su zemlje bile preplavljene izbjeglicama (Albanija, Makedonija, Crna Gora, čak i Bosna i Hercegovina), dok su druge "podnije" posredne posljedice: Hrvatska i Bugarska su zabilježile pad broja turista, dok je blokada transporta kroz Srbiju, prouzročila ekonomske efekte i udaljenoj Rumunjskoj. Osim bremena izbjeglica (koji se popeo na gotovo 15% cjelokupnog broja stanovnika u Albaniji i Makedoniji), rat na Kosovu je također izazvao i druge posljedice – prekid međunarodnog protoka roba i usluga; slabljenje povjerenja kupaca i investitora; slabiji pristup kapitalu na međunarodnom tržištu; prekid u procesu institucionalne reforme i ekonomskog razvoja, uključujući i smanjenje vladinih kapaciteta; što je uzrokovalo ekonomski pad od 3%-5% u tim državama u 1999. godini. Sigurnost, vladavina reda i zakona, bili su među glavnim razlozima koji su prouzročili taj pad, dok je cjelokupna šteta u "pogođenim" državama (uključujući troškove za izbjeglice), procijenjena na preko 1,5 milijardu dolara.<sup>15</sup>

NATO bombardiranje s jedne strane te bojne aktivnosti na zemlji u cijelosti su blokirali ekonomiju; društvena i ekonomska infrastruktura jako su

15

The economic consequences of the Kosovo crisis: An updated assessment, IMF & WB, May 23, 1999, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/kosovo/052599.htm>

oštećene.<sup>16</sup> Masovni egzodus stanovnika (gotovo milijun, odnosno gotovo polovica stanovništva) te njihov brzi povratak, odmah nakon prestanka ratnih aktivnosti, dok velik broj njih još nisu imali krov nad glavom, izazvao je veliku nestabilnost.<sup>16</sup>

Misija EU-a (EULEX) bi trebala biti nadzirajuća (monitoring). Međutim, ova misija ima također i pravo neospornog miješanja u zakonodavni, pravni te sustav sigurnosti, dok, Međunarodni civilni predstavnik ima pravo otpustiti bilo kojeg javnog službenika (vlade ili bilo koje druge državne institucije) Kosova.

Iako 45% robe ulazi na Kosovo preko Srbije, samo 13% te robe je zapravo porijeklom iz Srbije.<sup>17</sup> Prije proglašenja neovisnosti, bilo je glasina da će Srbija nametnuti ekonomski embargo nad Kosovom. Međutim, u stvarnosti se dogodilo upravo obratno: dvije ispostave UNMIK carine na sjeveru zemlje su razorene i nikad više nisu popravljene. Velika količina roba (često sumnjivog podrijetla) ulazi kroz te dvije carinske točke, potpune izvan kontrole institucija sigurnosti na Kosovu, uključujući KFOR i međunarodnu policiju. Iako te snage pronalaze vremena i mogućnosti da onemoguće lokalnim građanima pristup svojim kućama i imanjima (pod objašnjenjem da će to izazvati međuetničke napetosti), čini se da nijedan od tih faktora sigurnosti nije zainteresiran da ispuni njihovu pravu misiju – pružanje sigurnosti za sve građane, u svim dijelovima zemlje, i bez obzira na njihovu etničku, vjersku ili bilo kakvu pripadnost. Može se postaviti pitanje koliko je sve ovo opasno za zdravlje stanovništva Kosova, bez obzira na njihovo društveno, etničko ili drugo podrijetlo?

### *Sigurnost kao služba (sektor sigurnosti)*

Sektor sigurnosti obuhvaća sve državne institucije i agencije, koje imaju pravnu moć da upotrijebe silu, ili da prijete upotrebom sile.<sup>18</sup>

Na Kosovu, ovaj sektor čine međunarodne snage sigurnosti te domaće snage sigurnosti. S obzirom na njihovu "prirodenu" razliku u razmjeru ovlasti, moći i odgovornosti, ove će se snage analizirati odvojeno.

16

Economic prospects for the countries of Southeast Europe in the aftermath of the Kosovo crisis, IMF & WB, September 22, 1999, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/kosovo/092299.htm>

17

*Polugodišnji makroekonomski bilten*, sjećanj-lipanj 2007, MFE, Prishtinë, listopad 2007, str. 23.

18

Born, Hans, Fluri, Philipp H, Lunn Simon (eds.): *Oversight and Guidance: The Relevance of Parliamentary Oversight for the Security Sector Reform*, DCAF & NATO Parliamentary Assembly, Brussels/Geneva 2003, str. 3.

### *Međunarodne snage sigurnosti*

Unatoč veličini broja, koji je zasigurno bio glavni faktor sigurnosti na nivou "nacije", prisutnost KFOR i UNMIK policije, nije postao faktor unutarnje stabilnosti, do stupnja koji bi pozitivno utjecao na ekonomski razvoj. U takvom stanju (slika 3) kada je stupanj investicija/potrošnje u sektoru sigurnosti (osobnom i uopće) visok, opća dobrobit, opisana faktorom osobne investicije/potrošnje (opća potrošnja) je niska. Pad broja vojnika KFOR-a te UNMIK-a policajaca, opisan padom njihovih operativnih aktivnosti, obilježen je također i padom njihovih osobnih investicija/potrošnje.

Međutim, sve ovo nije izazvalo ekonomski pad na Kosovu, poglavito zbog dva razloga: 1) ekonomija je ionako bila na niskom nivou; i 2) pad je zabilježen u uvoznjoj robi; što znači, to je u biti bio pad uvoza, a ne domaće proizvodnje.

Važnija činjenica je da je smanjenje broja vojnika KFOR-a i policajaca UNMIK-a i njihovih operativnih aktivnosti, došlo kao rezultat sveopćeg poboljšanja sigurnosti, što znači i porast faktora sigurnosti na slici 3. i povećanje faktora potrošnje. Znači, crta se premjestila na lijevu stranu slike 3. U praksi, to se opisuje ekonomskim porastom, ubrzanom privatizacijom, pojavom novih proizvodnih poduzeća, potpisivanjem više ugovora o slobodnoj trgovini, povećanjem izvoza, itd.

### *Domaće snage sigurnosti*

Smanjenje broja međunarodnih snaga nadomjestio se povećanjem broja osoblja Kosovske Policijske Službe (KPS) te lokalnih tvrtki za zaštitu. KPS je osnovana radi suočavanja s nestabilnom situacijom nakon 1999. godine, dok je industrija privatne zaštite (privatne tvrtke za zaštitu) legalizirana u svibnju 2000. Zbog razloga koji će se navesti, KPS je još uvijek hendikepirana u bavljenju s više važnih problema, kao što su organizirani kriminal, preko-granični kriminal, međunarodni kriminal itd.

Točka (a) na slici 4. predstavlja tekuće stanje iskorištenosti sigurnosti (Policija Kosova, Zaštitni Korpus Kosova (TMK), privatne zaštitarske tvrtke), koje je prilično niže nego točka (b) koja predstavlja punu iskorištenost ovih faktora, dok krivulja (s) predstavlja djelovanje ovih faktora u uvjetima ispod njihove pune efikasnosti u prošlim godinama, zbog niskih investicija. Kao vladina organizacija, Policija Kosova još uvijek nema jedan cjelokupan plan za građenje kapaciteta i za cjelokupan prijenos nadležnosti od UNMIK-a na domaće osoblje Policije Kosova.

Unatoč velike važnosti kao faktor stabilnosti poslije rata na Kosovu,<sup>19</sup> te vjerojatno najvažniji čimbenik sigurnosti tijekom događanja u ožujku 2004,

<sup>19</sup>

TMK je primila posebno priznanje od Ministarstva vanjskih poslova SAD-a za profesionalnu reakciju prilikom zemljotresa u Gjilanu, 2002, te također prilikom havarije u Termocentrali "Kosovo B", 2003. godine.



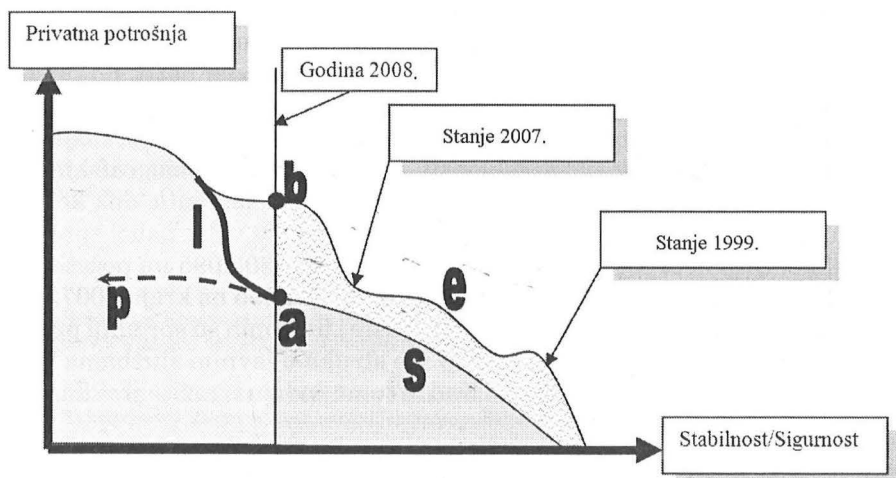
TMK je još uvijek "strano tijelo" u ovom sektoru – njena transformacija u Kosovske snage sigurnosti (KSS) je u zastoju, dok je dalji profesionalni napredak njenih članova nemoguće zbog neizvjesnosti njihovog te statusa same institucije.

Privatne zaštitarske tvrtke su postale važan ekonomski (sa preko 10 milijuna eura prometa godišnje i preko 4.000 zaposlenika) i sigurnosni čimbenik (mnoge tvrtke osiguravaju državne institucije, dok neke osiguravaju i znatan dio kritične infrastrukture). Unatoč tome, ove tvrtke su isključene iz velikog djela tržišta zaštite, dok većina domaćih privatnih tvrtki (osobito male) ulažu veoma malo, ili nimalo za njihovo osiguravanje.

Zbog niske svijesti o sigurnosti, ekonomski gubici (direktni i sporedni) u malim i srednjim tvrtkama se računaju na preko 10 milijuna eura godišnje – slično godišnjem prometu cijele industrije privatne sigurnosti.

Trenutno, "dodatnu" efikasnost (valovita površina između krivulje (e) i krivulje (s)) pružaju međunarodne snage sigurnosti. Međutim, imajući na umu cilj domaćih institucija da preuzmu realnu moć, što je i neophodno nakon proglašenja neovisnosti, krivulja efikasnosti u sektoru sigurnosti će vjerojatno postati jedan od glavnih problema za sve institucije na Kosovu. U stvarnosti, s točke (a), stanje se može razviti u jednom od dva smjera: debela krivulja (l) predstavlja cilj svake države za postizanje punog suvereniteta, preuzimanje kontrole i nadležnosti za cjelokupnu sigurnost i povećanje efikasnosti (potrošnje) u sektoru sigurnosti; dok isprekidana krivulja (p) predstavlja vjerojatni tijek događanja u kojem su domaće institucije bez stvarnih nadležnosti a sektor sigurnosti je na niskom nivou efikasnosti. Kao što je

Slika 4. Krivulja "Potrošnja – Sigurnost" na Kosovu





predstavljeno s krivuljom (I), čak ako se efikasnost počne odmah popravljati, trebat će godine da se postigne puna efikasnost.

Da bi se postigla veća efikasnost svih relevantnih faktora u sektoru sigurnosti, te da bi se postigla koordinacija među njima, moraju se izgraditi najvažnije institucije na ovom polju (Kosovska agencija sigurnosti, Vijeće nacionalne sigurnosti itd), koje su određene Ustavom, međutim, još uvijek su samo slovo na papiru.

Tek nakon što se uspostavi ova institucionalna infrastruktura, moguće je izraditi iscrpnu strategiju sigurnosti Kosova kao najviši dokument kojeg mora slijediti izvršna vlast, a koji bi odredio obveze, odgovornosti, koordinaciju i suradnju svih faktora sigurnosti. Zatim, trebat će vremena da takva infrastruktura zaživi, da se uspostavi prikladna institucionalna komunikacija i veza između svih relevantnih faktora (domaćih i međunarodnih), dok se njihovo osoblje prikladno obuči itd. Stoga, svako kašnjenje u izgradnji sustava sigurnosti bit će pogubno za ekonomski razvoj zemlje – bit će nemoguće postići krivulju "potrošnja-sigurnost".

### *Sigurnost kao stanje*

Institucije na Kosovu, osobito izvršna grana, izgrađene su prema njihovim surogatima ustrojenim ranije od UNMIK-a. Neovisno o razlozima (nedostatak iskustva, nedostatak vizije ili hrabrosti itd.), kroz dugo razdoblje, ove institucije nisu pronalazile snagu da promijene smjer djelovanja. Robovi birokratskog sustava UNMIK-a, čak i "nove" institucije i dalje okrivljuju jedna drugu ili UNMIK, dok stanje izmiče kontroli. Zbog toga, čak i sedam godina nakon prvih izbora, većina ministarstava nema prikladne politike djelovanja u njihovim odnosnim resorima.

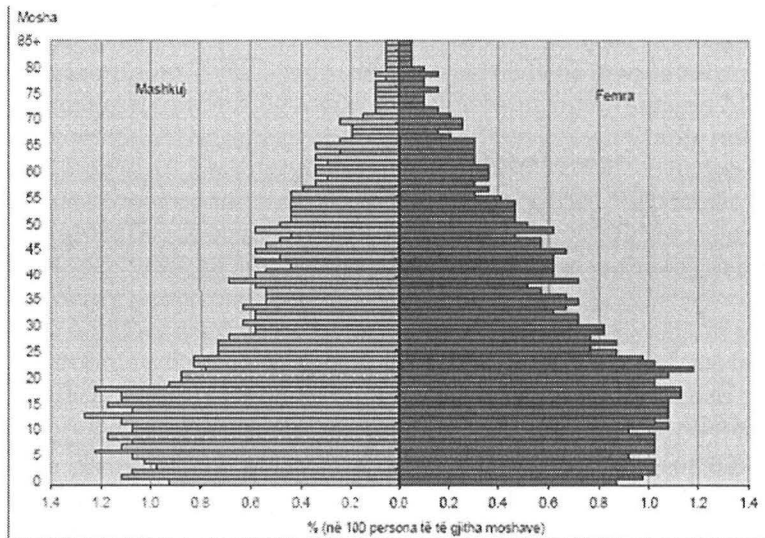
Nedostatak agrarne politike je prouzročio nekontroliranu migraciju stanovništva u velike gradove. Ovo nije samo povećalo breme nad infrastrukturom javnih usluga i ugušilo cestovni promet, već je također povećalo i statistike kriminaliteta. "Divlja" migracija u gradove nije praćena prikladnim politikama zapošljavanja te drugim politikama društvene integracije, što je posljedično pogoršalo stanje nezaposlenosti. Pod kosovskim demografskim uvjetima (skoro polovica stanovništva su ispod doba adolescenta, dok kontingent mladih još uvijek raste), ove brojke predstavljaju velik naboj spreman da prasne. Broj nezaposlenih je u stalnom porastu (303.095 na početku, te 319.721 na kraju 2005.; 326.026 na kraju 2006.; 334.595 na kraju 2007., dok ih je u lipnju 2008. bilo 335.935),<sup>20</sup> kao što raste i broj onih su spremni protestirati zbog ekonomskih razloga (skoro sve struke u javnim službama su ili najavile, ili su već počele štrajkove). Kad se tome dodaju i tražitelji azila, koji-

20

Early Warning Report, UNDP, June 2008, str. 6, [http://www.kosovo.undp.org/repository/docs/EWR20\\_eng\\_press.pdf](http://www.kosovo.undp.org/repository/docs/EWR20_eng_press.pdf)

ma se taj status zaniijekao i koji se trebaju vratiti, eksplozivna sila ovih društvenih kategorija (nezaposleni i siromašni), postaje među glavnim prijetnjama sigurnosti.<sup>21</sup>

Slika 5. Piramida stanovništva na Kosovu 1999.<sup>22</sup>



Kosovo je dobro poznato po najmlađem stanovništvu na kontinentu. Preko polovice stanovništva je ispod 30 godina, preko 30% (skoro milijun stanovnika) su u dobi između 15 i 30 godina, dok je prirodni prirast 12,7/1000.<sup>23</sup> S druge strane, proračunska izdvajanja za zbrinjavanje mladih su u padu. U proračunu 2006., vlada je namijenila samo 169.454,00 € (manje od 0,20 € za svaku mladu osobu) za zaštitu i integraciju; 70.000,00 € (samo 0,07 € za svaku mladu osobu) za razvoj i podršku; te 50.000 € za procese integracije; sveukupno 289.454,00 €. <sup>24</sup> Znači, prema proračunu za 2006., vlada je potrošila

21

Internal Security Sector Review, Kosova 2006, [www.kosovo.undp.org/repository/docs/ISSR\\_report\\_eng\\_ver2.pdf](http://www.kosovo.undp.org/repository/docs/ISSR_report_eng_ver2.pdf)

22

General Statistics, Kosova in numbers 2006, Statistical Office of kosova, December 2006, Prishtinë, str. 12.; [http://www.ks-gov.net/esk/esk/pdf/shqip/pergjithshme/kosova\\_shifra\\_2006.pdf](http://www.ks-gov.net/esk/esk/pdf/shqip/pergjithshme/kosova_shifra_2006.pdf)

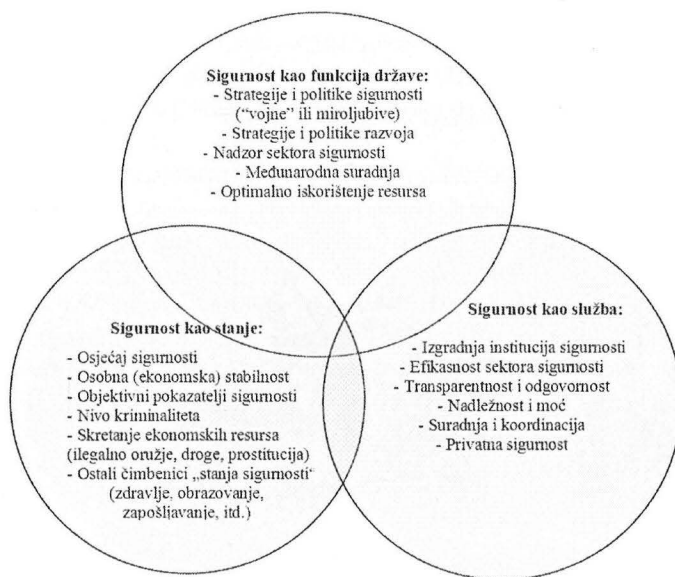
23

Population statistics, Vital Statistics of Kosova 2006 Statistical Office of kosova, September 2006, Prishtinë, str. 9.; [http://www.ks-gov.net/esk/esk/pdf/shqip/popullsise/statistikat\\_vitale\\_te\\_kosoves\\_2006.pdf](http://www.ks-gov.net/esk/esk/pdf/shqip/popullsise/statistikat_vitale_te_kosoves_2006.pdf)

24

Budget 2006, Ministry of Economy and Finance, December 2005, Prishtinë, str. 79; <http://www.mfe-ks.org/mefwww/departamentet/buxhetikk/files/libuxh2006/LibriiBuxhetit2006.pdf>

Slika 6. Sastav "trijade" sigurnosti



manje od 0,30 € na svaku mladu osobu kroz cijelu godinu. Još je zloslutnija činjenica da su ove brojke niže u odnosu na prijašnje godine, dok, su za 2007. i 2008. sasvim nepoznate. S druge strane, statistike Policije Kosova ne nude informacije o dobi prekršitelja zakona; no, dovoljno je pratiti javne medije, da bi se shvatilo kako su osobe mlađe dobi najviše pogođene zločinom, bilo kao počinitelji ili žrtve. Ako se ne poduzmu ozbiljne preventivne mjere, ove osobe će veoma lako postati plijen organiziranog, prekograničnog te međunarodnog kriminala.

Mnoge su procjene da na Kosovu ima preko 300.000 jedinica ilegalnog, malokalibarskog oružja,<sup>25</sup> različitih tipova i kalibara. Sama spoznaja te brojke izaziva osjećaj nesigurnosti, dok, "lakoća dobavljanja" takvog oružja podupire rast kriminaliteta.

Slični se primjeri mogu navesti i u gotovo svim ostalim poljima društvenog života, no, i ovo je dovoljno da se zaključi da još uvijek ima mnogo mjesta za poboljšanje *sigurnosti kao stanja*, u funkciji ekonomskog razvoja privatne potrošnje građana.

25

Small Arms and Human Security in Kosovo, an Agenda for Action, str. 5, Safeworld and FIQ, February 2007, [www.saferworld.org.uk/images/pubdocs/Small\\_Arms\\_and\\_Security\\_in\\_Kosovo\\_ALB.pdf](http://www.saferworld.org.uk/images/pubdocs/Small_Arms_and_Security_in_Kosovo_ALB.pdf)

## *Transparentnost i proračunska kontrola*

Iako je nacionalna sigurnost od najviše državne važnosti, a međunarodni su konflikti bili prisutni kroz cijelu ljudsku povijest, ekonomisti su slabo obraćali pažnju na ovo polje politike. Ekonomisti nisu uspostavili granu "ekonomije obrane" ili "ekonomije sigurnosti", kao što je slučaj s ekonomijom obrazovanja ili zdravlja, čak unatoč činjenici da su troškovi obrane i vojske iscrpljivali državni proračun i nacionalno bogatstvo.<sup>26</sup>

Kao što je spomenuto u uvodu, sigurnost XXI. stoljeća se razvila i vertikalno i horizontalno. Svaki vladin odsjek troši prilično novaca na proizvode i usluge sigurnosti s privatnog sektora. Poslije vojne intervencije u Afganistanu i Iraku, vlada SAD-a je ugovorila preko 150 tvrtki za pružanje radova i usluga, za sumu od 48,7 milijardi USD, tijekom 2002-2004.<sup>27</sup> S druge strane, i sam javni sektor je veliki korisnik ekonomskih resursa. Na primjer, godišnji proračun Ministarstva obrane SAD (DoD) za godinu 2007., bio je preko 500 milijardi USD,<sup>28</sup> dok se godišnji promet industrije privatne sigurnosti (na svjetskoj razini), procjenjuje na pola te sume.<sup>29</sup>

Dok se u demokratskim državama parlament smatra važnom institucijom nadgledanja sektora sigurnosti, ne samo za vrijeme mira već i u ratu,<sup>30</sup> ovo nije slučaj u državama koje su u fazi tranzicije. U odsutnosti vanjskih prijetnji prema sigurnosti; pod niskom "demokratskom kontrolom", te pod pritiskom "hitnijih" nevolja, kao što su ekonomski razvoj, obrazovanje, zdravlje itd., pitanja sigurnosti (uključujući i proračunsku kontrolu) ne smatraju se prioritetom u ni u programima vlade ni javnog mnijenja.<sup>31</sup> S druge strane, sektor sigurnosti u ovim državama, nije podvrgnut nikakvim reformama ili preustroju; obilježen je niskom transparentnošću, korupcijom,

26

Goodwin, Craufurd D: *Economics and Natinal Security: A History of their Interaction*, Duke University Press, 1991, str. 1.

27

Schreier, Fred, Caparini Marina: *Privatizing security: Law, Practice and Governance of PMSCs*, DCAF, Geneva, March 2005, str. 2.

28

Department of Defense Budget for Fiscal Year 2007, DoD, Directorate for Program and Financial Control, February 2006, [http://www.defenselink.mil/comptroller/defbudget/fy2007/fy2007\\_summary\\_tables\\_whole.pdf](http://www.defenselink.mil/comptroller/defbudget/fy2007/fy2007_summary_tables_whole.pdf)

29

Schreifer, Fred, Caparini, Marina: *Privatizing security: Law, Practice and Governance of PMSCs*, DCAF, Geneva, March 2005, str. 2.

30

Born, Hans, Fluri, Philipp H, Lunn Simon (eds.): *Oversight and Guidance: The Relevance of Parliamentary Oversight for the Security Sector Reform*, DCAF & NATO Parliamentary Assembly; Brussels/ Geneva 2003, str. 2.

31

Cole, Eden, Donais, Timothy and Fluri Philipp H. (eds.): *Defense and Security Sector Governance and Reform in South East Europe Self-Assessment Studies: Regional Perspectives*; DCAF, Geneva 2005, <http://www.dcaf.ch/publications/kms/details.cfm?lng=en&id=19101&nav1=4>

te zluporabom političke moći nad sektorom; organiziran je na širokoj osnovi i visokim proračunskim rashodima itd.<sup>32</sup>

Odgovoran i efikasan sektor sigurnosti je jedan od glavnih čimbenika razvoja. No, ako snage sigurnosti potpadnu pod kontrolu male grupe osoba, ili ako ne postoji sveobuhvatna kontrola, te će snage potkopati ekonomski rast, društvenu jednakost, demokraciju i pravdu, te će postati važan izvor nesigurnosti. Izgledi za gubitak političke moći, često mogu biti jak motiv za pribjegavanje nasilju, te čak i državnom terorizmu.<sup>33</sup> Imajući na umu važnost sektora sigurnosti za cjelokupan razvoj društva, transparentnost i odgovornost unutar sektora sigurnosti te njega kao cjeline prema društvu su odlučne, dok je proračunska kontrola najvažniji i najizravniji oblik parlamentarne i javne kontrole nad ovim sektorom.

Kosovo još uvijek nema sveobuhvatan okvir za sektor sigurnosti, te ne postoji meritorna kontrola nad ovim sektorom, ni institucionalna ni od strane javnog mnijenja.

Državni rashodi su se stalno povećavali nakon rata, s malim padom u 2005. te ponovnim rastom od 2006.<sup>34</sup> Prikupljanje te potrošnja javnih prihoda (proračun) moraju se podvrći transparentnim i javnim procedurama. Međutim, na Kosovu čak ni to nije sigurno, s obzirom da predstavnici međunarodne zajednice (SRSC ili ICO), u svako doba, mogu zaobići ove procedure, kao što je bio slučaj sa preispitivanjem unutarnjeg sektora sigurnosti,<sup>35</sup> iako nije bilo nikakve izravne prijetnje prema sigurnosti, javnom redu ili ekonomiji. Iako sektor sigurnosti troši popriličan iznos državnog proračuna (oko 16%), građani Kosova (odnosno njihovi predstavnici) nemaju gotovo nikakav utjecaj na proces odlučivanja kako će se taj novac potrošiti, bilo na operativnom ili političkom nivou.<sup>36</sup>

Ovo stanje "oporezivanja bez zastupanja ili moći" je vjerojatno najbolji opis za nedostatak transparentnosti unutar, te kontrole nad sektorom sigurnosti na Kosovu.

32

Born, Hans, Fluri, Philipp H, Lunn Simon (eds.): *Oversight and Guidance: The Relevance of Parliamentary Oversight for the Security Sector Reform*, DCAF & NATO Parliamentary Assembly; Brussels/ Geneva 2003, str. 2.

33

Ball, Nicole and Brzoska, Michael: *Voice and accountability in the security sector*; Bonn International Center for Conversion, Bonn July 2002, str. 4-5.

34

Jusufi Agron: *Fiskalne Politike na Kosovu, 1999-2006*, Sveučilište Dardania, Priština, Juni 2007, str. 10.

35

The Internal Security Sector Review: the future of Kosovo's security sector?, Kratak osvrt Safeworld (iz Velike Britanije) i Foruma za Građanske Inicijative (Kosovo) na Preispitivanje Sektora Unutrašnje Bezbednosti Kosova, str. 2., [http://www.saferworld.org.uk/newlist.php/329/kosovos\\_internal\\_security\\_review\\_falls\\_short](http://www.saferworld.org.uk/newlist.php/329/kosovos_internal_security_review_falls_short)

36

Rees, Edward: *After Intervention: Public Security Management in Post-Conflict Societies – Kosovo and UNMIK: Never Land*, PFP Consortium Working Group "Security Sector Reform", Vienna and Geneva, August 2005, str. 209.

## *Opterećenje prema bruto domaćem proizvodu*

S obzirom da je sigurnost javno dobro, njeno poboljšanje je u korist i pojedinca i društva u cjelini. Poboljšanje sigurnosti jedne osobe ne uzrokuje pogoršanje sigurnosti drugih osoba u zajednici, te ne umanjuje izgleda da se sigurnost pruža i drugim članovima te zajednice.<sup>37</sup> Stanje sigurnosti bez dvojbe predstavlja sintezu svih podsustava u društvu (ekonomija, zdravlje, obrazovanje, komunalne službe, itd). Ovi podsustavi pružaju osnovne uvjete za postojanje i razvoj društva, za kakvoću života, te pružaju sredstva za povećanje otpornosti tog društva i odnosnih institucija.<sup>38</sup> Prema tome, stanje sigurnosti je među osnovnim odrednicama ekonomije te stanju proizvodnje u dotičnoj državi (BDP).

Nesigurnost izaziva "skretanje ekonomskih resursa" na neproduktivne aktivnosti, te prema tome, doprinosi ekonomskoj stagnaciji. Rat, kriminal i stanje nasilja imaju visoku cijenu za društvo i za međunarodnu zajednicu. Bruto domaći proizvod prati brz pad tijekom ratnih konflikata.<sup>39</sup>

Razvoj, kao opis napretka i blagostanja čovječanstva, mjerio se ekonomskim rastom. No, u zadnje vrijeme, široko se prihvatilo da ova usporedba nije prikladna. BDP "po stanovniku" ne samo da ne uspijeva opisati različite aspekte ljudskog blagostanja, kao što su pristup zdravstvenoj zaštiti, pristup obrazovanju, sigurnost itd.<sup>40</sup> Siromašni su češće žrtve kriminala i nasilja, kao za rata tako i u miru; kao u imućnijim, tako i u siromašnijim zemljama.<sup>41</sup>

Kriminalna aktivnost može biti podrivajuća i za domaću ekonomiju. Nekatere studije o ekonomskom razvoju u Latinskoj Americi pokazale su da društvena cijena kriminala, uključujući "nematerijalne" gubitke (kao što su gubitak investicija, proizvodnje ili potrošnje), te vrijednost ukradene imovine, može biti i više od 20% BDP-a.<sup>41</sup>

U usporedbi s zemljama "u miru", zemlje koje su u ratu, imaju 50% više mrtvorodenih; 15% više neuhranjenih; najmanje 5 godina kraći životni vijek; 20% više nepismenih; 2,5 manje doktora po pacijentu, i 12,4% manje hrane po stanovniku; i njihov BDP je 63% niži.<sup>42</sup>

37

Ball, Nicole and Brzoska, Michael: *Voice and accountability in the security sector*, Bonn International Center for Conversion, Bonn July 2002, str. 4-5.

38

Gashi Bejtush: Mjedisi i sigurisë në Kosovë, *Vizione*, br. 8, Skopje, 2006, str. 1.

39

Stewart Francis: *Development and Security; Queen Elisabeth House*, University of Oxford, 2004.

40

Africa's missing billions, International arms flow and the cost of conflict; IANSA, OXFAM and Saferworld, 2007, str. 6, [http://www.oxfam.org/en/files/bp107\\_africas\\_missing\\_billions\\_0710.pdf](http://www.oxfam.org/en/files/bp107_africas_missing_billions_0710.pdf)

41

Ball, Nicole and Brzoska, Michael: *Voice and accountability in the security sector*, Bonn International Center for Conversion, Bonn July 2002, str. 4-5.

42

Africa's missing billions, International arms flow and the cost of conflict; IANSA, OXFAM and Saferworld, 2007, str. 6, [http://www.oxfam.org/en/files/bp107\\_africas\\_missing\\_billions\\_0710.pdf](http://www.oxfam.org/en/files/bp107_africas_missing_billions_0710.pdf)



Određivanje BDP-a je oduvijek bio problematičan na Kosovu poslije rata. Bez obzira na razloge (odsustvo institucionalne infrastrukture, visok stupanj "sive ekonomije", nemogućnost mjerenja svih ekonomskih faktora), sva mjerenja BDP-a su bila okvirna.

Čini se da su mirotvorci i drugi međunarodni faktori na Kosovu (kao i u mnogim drugim slučajevima) postali sastavni dio domaće ekonomije, i posljednično, umjesto da pomažu proces preustroja institucija, oni pridonose održavanju statusa quo.<sup>43</sup> Ekonomska važnost "ne-Kosovskih" elemenata koji su na Kosovu prisutni da bi poboljšali sigurnost (KFOR, UNMIK, međunarodne NGO i njihovo lokalno osoblje) je neosporno,<sup>44</sup> jer oni pridonose za gotovo četvrt BDP-a, kupujući proizvode i usluge na domaćem tržištu.

No, kako je već spomenuto, unatoč njihovom prisustvu, ili baš zbog tog prisustva, međunarodne institucije još uvijek drže Kosovo na listi zemalja "nesigurnih" za investicije. Zbog toga, financijsko tržište na Kosovu postalo je jako skupo, klima investicija gotovo je "smrznuta" i bez izgleda za poboljšanje. Bankovne kamate su visoke (vjerojatno najviše u Europi), dok je novac generiran od kosovske ekonomije, depozitiran izvan zemlje, upravo zbog te "nesigurnosti". Aktualna financijska kriza je pokazala apsurdnost takve klasifikacije. S jedne strane, novac Kosovskog mirovinskog fonda, koji je investirano u stranim financijskim tržištima, koja su trebala biti "sigurna", izgubio je više od 50 milijuna eura. S druge strane, komercijalne banke na Kosovu, koje su svoj novac investirale na "domaćem" tržištu, a koji je procijenjen kao nesiguran, izvješćuju da su sasvim sigurne od svjetske financijske krize i vjerojatno će na kraju fiskalne godine završiti s dobiti. Usprkos tomu, ovakvo statično i učahureno tržište ne služi nikakvoj svrsi, jer visoke kamate na bankovne kredite ne pružaju nikakav pogon za ekonomski rast, i bez vanjskih ulaganja, ekonomija i GDP na Kosovu će još uvijek biti daleko od značajnog rasta.

Osim toga, aktualna financijska kriza će vjerojatno negativno utjecati na novčane pošiljke emigranata koji rade van, a koja su 2007. dostigle sumu od 350 milijuna eura, te na dohodak međunarodnih "mirotvoraca", koji također čini priličan doprinos na BDP Kosova.

Slični primjeri se mogu navesti i u gotovo svim ostalim poljima društvene djelatnosti (opskrba električnom energijom, zdravlje, javne službe itd.), ili čak i u sektoru sigurnosti (granična sigurnost, obrana teritorijalnog integriteta itd.). Ovi problemi su čini se hitni, i troše velik dio BDP-a, te imaju velik utjecaj na cjelokupno ekonomsko stanje zemlje.

Međutim, postoji također i mnogo drugih "kroničnih" problema sigurnosti, koji, čini se, sve više postaju "normalno stanje". Prisutnost ovih negativ-

43

Ebnother, Anja H. and Fluri, Philipp H: *After Intervention: Public Security Management in Post-Conflict Societies - From intervention to sustainable local ownership*, PFP Consortium Working Group "Security Sector Reform", Vienna and Geneva, August 2005, str. 7.

44

Kosovo - Gearing Policies Toward Growth and Development, IMF, July 13, 2005, str. 8-9.



nih pojava i procesa, još uvijek nije alarmantna, i čini se da oni još uvijek nemaju "vidljivi" utjecaj na ekonomsku stagnaciju. No, iako neizravan, njihov utjecaj postoji, i novim generacijama koje "rastu" pod njihovim utjecajem, taj će utjecaj postati sve jači. Iako se Ministarstvo unutarnjih poslova i druge institucije neprekidno bave posljedicama ovog stanja, njihovi naponi su bezuspješni, jer su sporadični, nepravilni, i nisu dio sveobuhvatne, nacionalne strategije. Slijedeći odjeljci će spomenuti dvije takve pojave, koje se čine najistaknutije.

Već je ranije spomenuto da se na Kosovu procjenjuju preko 300.000 jedinica nelegalnog oružja. Ispitivanja javnog mnijenja pokazuju da građani kupuju oružje da bi se obranili od oružja, što nije neobično ni u razvijenijim zemljama (npr. SAD<sup>45</sup>). No, takva "investicija" predstavlja masivno skretanje ekonomskih resursa – ako se prosječna cijena oružja, za sve tipove i kalibre, uzme 300-400 €, može se reći da je preko 100 milijuna eura investirano na Kosovu, da bi se stvorila "nesigurnost". Dok se ova investicija događa samo jednom, neizravni gubici, kao što su gubitak života;<sup>46</sup> tjelesna oštećenja i invalidnost; smanjenje slobode kretanja; nemogućnost primamljivanja stranih investicija itd. su stalni i neprekidni. Iako je teško procijeniti, može se za sigurno pretpostaviti da su gubici veliki.

Neke procjene pokazuju da nelegalne droge uzrokuju preko 50 milijuna eura "izravne" štete kosovskoj ekonomiji. Ovaj je iznos pet puta veći nego cjelokupni godišnji promet industrije privatne sigurnosti na Kosovu, te veći nego cjelokupni proračun Ministarstva unutarnjih poslova. Naravno, posljedice prema BDP-u su još veće, ako se uzme u obzir i neizravna šteta: smrt zbog prekomjerne doze ili komplikacija, tjelesna oštećenja i invalidnost, smanjenje ljudskih kapaciteta, programi prevencije, programi zdravstvene zaštite itd.

Slično je stanje i s drugim kriminalnim ili negativnim aktivnostima – prostitucija i organizirani kriminal. Teško je izmjeriti "nešto što nije", odnosno, ne može se procijeniti gdje i kako bi se potrošili "skrenuti" ekonomski resursi. No, može se sa sigurnošću reći da, uzimajući sve u obzir, negativne i kriminalne aktivnosti, uzrokuju ekonomsku štetu Kosovu, koja prelazi i preko 15% BDP-a.

45

Albert J. Reiss, Jr, and Roth, Jeffrey A. (eds.): *Understanding and preventing violence*, National Academies Press, Washington D.C., 1993, str. 255.

46

Iako statistike Policije Kosova ne pružaju podjelu ubojstava prema oružju, 60% ubojstava počinjeno je vatrenim oružjem.

## Zaključci i preporuke

U XXI. stoljeću, sigurnost se više ne identificira s vojnom silom, dok uporaba sile više nije monopol države. Klasični izazovi su zamijenjeni novijima, koji nisu povezani s klasičnom vojnom silom i njenim atributima. Ovi izazovi dolaze iz različitih izvora, i teško je pretpostaviti njihovu prirodu, intenzitet njihove prijetnje, mjesto i/ili vrijeme njihove pojave, ili njihovo trajanje. Ovi razvoji su preoblikovali definiciju države od ekonomskog koncepta Adama Smitha, odnosno koncepta sigurnosti Maxa Webera.

Iako je omogućilo slobodno kretanje ljudi i roba, globalizacija je također donijela i nove mogućnosti za kriminal i terorizam. S vremenom, međuovisnost i međudjelovanje ekonomije i sigurnosti se povećalo. No, unatoč tomu, procesi i pojave koji su s time povezani, postali su manje očiti i teže određivi. Ni sigurnost, a ni ekonomija, više se ne mogu obraditi kao teme uskog nacionalnog interesa. Mnoge međunarodne institucije i inicijative su osnovane, djeluju i troše prilične količine novca, da bi "združili" ova dva sektora, od životne važnosti za svaku državu i/ili naciju.

Pod tim uvjetima, Kosovo je u mnogim aspektima entitet "*sui generis*". Ovaj status je potvrđen u mnogim analizama i istraživanjima u oba faktora ovog međudjelovanja. Sigurnost i ekonomija (jednako na mikro i makro razini) su usko isprepletene, te zbog toga, i stanje (ne)sigurnosti na Kosovu, ima velike implikacije na ekonomiju. Nedvojbena je činjenica da Kosovo još uvijek nema sveobuhvatnu strategiju nacionalnog razvoja. Mnogi su faktori koji su tome pridonijeli, i većina njih su bili izvan mogućnosti djelovanja kosovskih institucija. Akcijski plan za Evropsko partnerstvo Kosova 2006., koliko god manjkav, jedini je projekt posvećen ovoj temi. No, i ovaj plan je ostao samo slovo na papiru, te nije imao gotovo nikakav bitan utjecaj na svakodnevni život stanovnika Kosova. U odsutnosti bilo kakvog straha od vanjskih prijetnji prema sigurnosti, ili domaćih pritisaka, bilo iz opozicije ili javnog mnijenja, institucije Kosova su učinile malo, ili nimalo, da bi spriječile dalje pogoršanje stanja ili da bi eliminirale posljedice takvog stanja. Sve to, imalo je veliki negativni utjecaj na društvo kao cjelinu.

## Literatura

- Albert J. Reiss, Jr, and Roth, Jeffrey A. (eds.): *Understanding and preventing violence*, National Academies Press, Washington, 1993.
- Ball, Nicole and Brzoska, Michael: *Voice and accountability in the security sector*, Bonn International Center for Conversion, Bonn, 2002.
- Born, Hans, Fluri, Philipp H, Lunn, Simon (eds.): *Oversight and Guidance: The Relevance of Parliamentary Oversight for the Security Sector Reform*, DCAF & NATO Parliamentary Assembly; Brisel/Zeneva, 2003.

- Çeku Agim: *Suvremene prijetnje prema sigurnosti*, Predavanje na ISSI "Katana", Priština, 2008.
- Cole, Eden, Donais, Timothy and Fluri, Philipp H. (eds.): *Defense and Security Sector Governance and Reform in South East Europe Self-Assessment Studies: Regional Perspectives*, DCAF, Ženeva, 2005.
- Ebnother, Anja H. and Fluri, Philipp H: *After Intervention: Public Security Management in Post-Conflict Societies – From intervention to sustainable local ownership*, PfP Consortium Working Group "Security Sector Reform", Beč/Ženeva, 2005.
- Goddwin, Craufurd D: *Economics and National Security: A History of their Interaction*, Duke University Press, Durham NC, 1991.
- Grupa autora: Early Warning Report, UNDP Kosovo, Priština, 2008.
- Grupa autora: Economic developments and reforms in cooperation partner countries: the link between economics, security and stability, Economics Directorate, NATO, Brisel 1999.
- Grupa autora: Economic developments and reforms in cooperation partner countries: the link between economics, security and stability, Economics Directorate, NATO, Brisel, 2001.
- Grupa autora: Economic prospects for the countries of Southeast Europe in the aftermath of the Kosovo crisis, IMF i Svjetska Banka, 1999.
- Grupa autora: Personal security in Kosova, a necessity for a comprehensive overview, Institut za Studije Sigurnosti i Integracija "Katana", Prishtina, 2007.
- Grupa autora: Small Arms and Human Security in Kosovo, an Agenda for Action; Saferworld and FIQ, Priština, 2007.
- Grupa autora: The economic consequences of the Kosovo crisis: An updated assessment, IMF i Svjetska Banka, 1999.
- Lippman, Walter: *U.S. Foreign Policy: Shield of the Republic*, Little Brown and Company, London, 1943.
- Rees, Edward: *After Intervention: Public Security Management in Post-Conflict Societies – Kosovo and UNMIK: Never Land*, PfP Consortium Working Group "Security Sector Reform", Beč/Ženeva, 2005.
- Sachs, Stephen E: *The Changing Definition of Security, International Relations*, Merton College, Oksford, 2003.
- Schreier, Fred, Caparini, Marina: *Privatizing security: Law, Practice and Governance of PMSCs*, DCAF, Ženeva, 2005.
- Stewart, Francis: *Development and Security*, Queen Elisabeth House, University of Oxford, 2004.
- Tatalović, Siniša: *Nacionalna i međunarodna sigurnost*, Politička kultura, Zagreb, 2006.
- Wolfers, Arnold: *National Security as an ambiguous symbol, discord and collaboration*, John Hopkins University Press, Baltimore, 1962.

---

*Summary*

---

**Economy of Security, Case Study: Kosovo After the War**

Authors deal with mutual relationship and interdependence of economy and security and their changes after the Cold War, more particularly in the globalization period. Conducting the case study of the Kosovo war, they analyze broad impact of security not only within the area of conflicts and within the region, but more broader. Interconnection between economy and security in economic and institutional transition is primarily analyzed theoretically and secondly using the Kosovo experience after the war by showing the concrete examples and figures. Finally authors point at the need of democratic (civil and parliamentary) control using the public word and budget.

*Key words:* security, economy, security system, globalization, conflicts, conflict prevention, national security, critical infrastructure, security policy, security sector, security triad, democratic control over security sector